

Καπιταλισμός, ταξικό ανταγωνιστικό κίνημα και πολιτικές της ταυτότητας

Αντίθεση

Εισαγωγή

Η εισήγησή μας θα βασιστεί κατά κύριο λόγο στα κείμενα που δημοσιεύσαμε στα πρώτα δύο τεύχη του περιοδικού *Το Διαλυτικό*, με τίτλο «Η κριτική των πολιτικών της ταυτότητας ως κριτική του γενικευμένου διαχωρισμού» και «Υστερόγραφο». Στα συγκεκριμένα κείμενα ασκούμε κριτική στις πολιτικές της ταυτότητας και στη θεωρία της διαθεματικότητας από μια αντιεξουσιαστική κομμουνιστική σκοπιά. Στόχος μας είναι να παρέμβουμε κριτικά σε ένα σκηνικό που διαμορφώνεται τα τελευταία χρόνια και στο εσωτερικό του α/α χώρου στην Ελλάδα, το οποίο αντανακλά την αλληλεπίδραση που υπάρχει με διάφορες τάσεις των πολιτικών της ταυτότητας στην υπόλοιπη Ευρώπη αλλά κυρίως στις ΗΠΑ. Το σκηνικό αυτό, το οποίο κατά τη γνώμη μας δεν είναι τυχαίο ότι εντείνεται σε μια εποχή μεγάλης οπισθοχώρησης των κοινωνικών και ταξικών αγώνων, χαρακτηρίζεται από την περιχαράκωση, την καταγγελία του πολιτικού αντιπάλου ή διαφωνούντα ως προνομιούχου, σεξιστή, στρέιτ, ρατσιστή κοκ, τη διάδοση της ενοχής για τα αποκαλούμενα προνόμια, την απουσία ουσιαστικού διαλόγου αφού κάποιος έχει δικαίωμα λόγου μόνο εάν φέρει την ίδια ταυτότητα, ακόμα και τη λογοκρισία όσων κάνουν κριτική στην πρακτική ή τη θεωρία των πολιτικών της ταυτότητας. Μέσω μιας απολύτως στρεβλής κατανόησης του παλιού φεμινιστικού συνθήματος «το προσωπικό είναι πολιτικό» γίνεται απόπειρα να αποτελέσει

η φυλετική, έμφυλη και σεξουαλική ταυτότητα ενός πολιτικού υποκειμένου, αλλά και κάθε ανθρώπου εν γένει, το αποκλειστικό καθοριστικό στοιχείο της πολιτικής του δράσης και κοσμοαντίληψης.

Για την έννοια της ολότητας

Όσα περιγράφονται παραπάνω οφείλονται, κατά τη γνώμη μας, στο γεγονός ότι στις πολιτικές της ταυτότητας και στη θεωρία της διαθεματικότητας απουσιάζει πλήρως η ολότητα, και στην παρούσα ιστορική στιγμή όταν μιλάμε για ολότητα εννοούμε την ολότητα των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων. Η οπτική γωνία της ολότητας που υιοθετούμε δεν είναι μια αντίληψη που θεωρεί αυθύπαρκτο το όλο σε σχέση με τα μέρη, και το μυθοποιεί. Ο ιστορικός και δυναμικός χαρακτήρας της καπιταλιστικής ολότητας διατυπώθηκε με σαφήνεια από τον Μαρξ στα *Grundrisse*: «Στην αναπτυγμένη αστική κοινωνία κάθε σχέση προϋποθέτει άλλες σχέσεις με αστική μορφή, συνεπώς η μία προϋποθέτει και καθορίζει την άλλη, – όπως συμβαίνει σε κάθε οργανικό σύστημα. Το ίδιο αυτό το οργανικό σύστημα, σαν ολότητα, έχει τις προϋποθέσεις του· και η ανάπτυξή του σε ολότητα βρίσκεται ακριβώς στην καθυπόταξη όλων των στοιχείων της κοινωνίας, ή στη διαμόρφωση απ' αυτά των οργάνων που ακόμα του λείπουν. Έτσι γίνεται ολότητα ιστορικά».¹

1. Καρλ Μαρξ, *Grundrisse*, Τόμος Β', σ. 205.

Οι προϋποθέσεις της γέννησης του κεφαλαίου εμφανίζονται, μετά τη συγκρότησή του, σαν αποτελέσματα της πραγματικότητάς του και της αναπαραγωγής του. Τα διάφορα στοιχεία που, ιστορικά, προηγήθηκαν της γέννησης του κεφαλαίου και υπήρχαν ανεξάρτητα και πολύ παλαιότερα από αυτό (π.χ. το χρήμα, το εμπόριο, η πατριαρχία κ.λπ.) ενσωματώθηκαν στη διαδικασία αναπαραγωγής του κεφαλαίου και αποτελούν οργανικά του στοιχεία από τότε που εδραιώθηκε ο καπιταλισμός. Έτσι, ο καπιταλισμός αποκτά μια χαρακτηριστική δομή, που καθορίζει το ιδιαίτερο περιεχόμενο και το αντικειμενικό νόημα των στοιχείων του, που ήταν διαφορετικής φύσης στην προκαπιταλιστική φάση. Για παράδειγμα, η πατριαρχία στην προκαπιταλιστική αγροτική κοινωνία είναι κάτι το διαφορετικό από την ανδρική κυριαρχία και την έμφυλη καταπίεση των γυναικών στον σύγχρονο καπιταλισμό, παρότι αποτελεί τη βάση τους. Το ίδιο ισχύει και με το εμπόριο, που στην προκαπιταλιστική περίοδο δεν πραγματοποιείτο σύμφωνα με τον νόμο της αξίας.

Δεν θέτουμε εδώ ένα ζήτημα υποβάθμισης της σημασίας της έμφυλης ή της φυλετικής καταπίεσης έναντι π.χ. της οικονομικής εκμετάλλευσης. Οι καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής δεν κυριαρχούν επί όλων των κοινωνικών σχέσεων επειδή ορίζουν τα πιο σημαντικά «συμφέροντα» που εμπλέκονται στην κοινωνική αλληλεπίδραση –τα οικονομικά συμφέροντα–, ούτε επειδή όλες οι κοινωνικές σχέσεις υποτάσσονται λειτουργικά με κάποιον υπερϊστορικό τρόπο στις ανάγκες της υλικής παραγωγής. Η ιστορική ιδιαιτερότητα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής είναι ότι η κίνηση της καπιταλιστικής κοινωνίας καθορίζεται και καθοδηγείται από την ανάγκη του κεφαλαίου για απεριόριστη επέκταση. Αυτή ακριβώς η ανάγκη για απεριόριστη

επέκταση δημιουργεί την τάση για την υπαγωγή όλων των κοινωνικών σχέσεων στην καπιταλιστική αξιοποίηση, έτσι ώστε ακόμα και κοινωνικές σχέσεις σε πεδία κατά τα φαινόμενα μακρινά από την άμεση διαδικασία παραγωγής εμπορευμάτων να τίθενται υπό την κυριαρχία του κεφαλαίου.² Ωστόσο, αυτή η καθυπόταξη είναι μια ιστορική διαδικασία και η πορεία της καθορίζεται από τις πραγματικές ταξικές και ευρύτερες κοινωνικές συγκρούσεις. Η συγκεκριμένη μορφή που λαμβάνει η κυριαρχία του κεφαλαίου στην καθημερινή ζωή και στις έμφυλες ή τις φυλετικές σχέσεις (και ακόμα και η ίδια η δημιουργία της κατηγορίας της φυλής) είναι το αποτέλεσμα αυτής της συγκρουσιακής ιστορικής διαδικασίας και δεν καθορίζεται μονοσήμαντα από τη λειτουργία αυτών των σχέσεων ως γρναζιών της καπιταλιστικής μηχανής αλλά και από τους κοινωνικούς και ταξικούς αγώνες σε κάθε κοινωνικό σχηματισμό. Γι' αυτόν τον λόγο υπάρχουν τόσο μεγάλες διαφορές από χώρα σε χώρα και από γεωγραφική περιοχή σε γεωγραφική περιοχή ως προς τη συγκεκριμένη μορφή της καπιταλιστικής οικογένειας και των αντίστοιχων έμφυλων σχέσεων.

Οι πολιτικές της ταυτότητας και η θεωρία της διαθεματικότητας δεν συλλαμβάνουν αυτή την ιστορική διαδικασία συγκρότησης και αναπαραγωγής της ολότητας των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων. Αντιθέτως, διαχωρίζουν την κάθε επιμέρους διαμεσολάβηση (φυλή, φύλο κ.ο.κ.) της καπιταλιστικής κοινωνίας ως ένα αυτόνομο σύστημα καταπίεσης που λειτουργεί ανεξάρτητα και υπερϊστορικά και μόνο τυχαία μπορεί να διασταυρώνεται με κάποιο άλλο σύστημα καταπίεσης (π.χ. λόγω του

2. Simon Clarke, «Marxism, Sociology and Poulantzas's Theory of the State», *Capital and Class* τ. 1 ν. 2, 1977.

γεγονός ότι κάποια είναι γυναίκα και μαύρη). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, η ανάλυση να γίνεται ανιστορική και να μένει στο επίπεδο των φαινομένων, στο επιφανειακό επίπεδο της άμεσης εμπειρίας, του άμεσου βιώματος που έχει το απομονωμένο άτομο: στην άμεση εμπειρία μιας κατακερματισμένης πραγματικότητας που απαρτίζεται από βιώματα και εντυπώσεις ασύνδετα μεταξύ τους. Μόνο που αυτή η φαινομενικότητα δεν είναι άλλη από την κατακερματισμένη εμπειρία μας εντός του καπιταλισμού. Και ο καπιταλισμός, ως ολότητα των κοινωνικών σχέσεων στην παρούσα ιστορική στιγμή, είτε απουσιάζει πλήρως από τις πολιτικές της ταυτότητας και τη θεωρία της διαθεματικότητας είτε όταν αναφέρεται παρουσιάζεται ως ένα ακόμα «σύστημα καταπίεσης» μεταξύ όλων των υπολοίπων, και μάλιστα όχι ένα από τα πρώτα στην απαρίθμηση.

Κατά την άποψή μας, ένα κίνημα που θέτει ως στόχο την κατάργηση του καπιταλισμού και τη δημιουργία μιας κοινωνίας όπου η ελευθερία του ενός αποτελεί προϋπόθεση για την ελευθερία όλων, οφείλει να αποκαλύψει αυτόν τον κατακερματισμό και να τον υπερβεί μέσα από τη συνειδητή άρση των διαχωρισμών. Οι πολιτικές της ταυτότητας και η θεωρία της διαθεματικότητας κινούνται προς την αντίθετη κατεύθυνση. Όπως γράφουμε και στο κείμενο του πρώτου τεύχους του *Διαλυτικού*: «Αυτό που θριαμβεύει στη θεωρία της διαθεματικότητας [και στις πολιτικές της ταυτότητας] είναι το μερικό και κυρίως η διαφορά. Η διαφορά όχι ως πλούτος αλλά ως διαχωριστική γραμμή, ως το στοιχείο που θα αποτρέψει κάθε δυναμική ενότητα στα πλαίσια του αγώνα, που θα καταγγείλει κάθε απόπειρα ανίχνευσης κοινών συμφερόντων μεταξύ διαφορετικών

ομάδων. Η διαφορά που θα παραμείνει [διαχωρισμένη] διαφορά από την αρχή μέχρι το τέλος ενός αγώνα, ενός κινήματος».³

Όπως γράφει ο Ζιλ Ντωβέ στο κείμενο *Εικόνες του Φεμινισμού*: «Η διεκδίκηση της διαφοράς σημαίνει να θέλεις να είσαι αυτό που είσαι και να παραμένεις αυτό που είσαι, να παραμένεις σε ένα γκέτο και να επιλέγεις μια περιορισμένη κοινότητα έναντι της ανθρώπινης κοινότητας. [...] Καθώς το κεφάλαιο βρίσκεται σε μια διαδικασία αποικιοποίησης των πάντων, ένας νέος τύπος ρεφορμισμού γίνεται εφικτός, νέοι ρεφορμισμοί ξεπηδούν από παντού, που δεν αφορούν πλέον μόνο τον “εργάτη”, αλλά διαφορετικές πλευρές της “καθημερινής ζωής”. Τα συνδικάτα ένωσαν τους εργατές με στόχο να βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής τους, διαιρώντας τους: κατ’ αρχάς συντεχνιακά και κατόπιν κλαδικά, δηλαδή σε μεμονωμένες επιχειρήσεις, αντανακλώντας τη δομή του ίδιου του κεφαλαίου. Με τον ίδιο τρόπο, τα σημερινά κινήματα ενώνουν τις γυναίκες, τους μαύρους, τους ομοφυλόφιλους κ.λπ. μέσω του διαχωρισμού τους από τους υπόλοιπους. Βρίσκουν μια κοινότητα αποκόπτοντας όλο και περισσότερο τον εαυτό τους από τη δυναμική ανθρώπινη κοινότητα».⁴

Ωστόσο, όπως προσθέτει, «η ριζική αλλαγή της ζωής δεν είναι “απελευθέρωση”. Απελευθέρωση σημαίνει απλώς το να απαλλαχθείς από έναν περιορισμό που σε βαραίνει: ένας φυλακισμένος μπορεί να ελευθερωθεί χωρίς να καταστρέψει το σύστημα της φυλακής. Μια ριζική επανάσταση κάνει πολλά περισσότερα από το να μας απελευθερώσει από τις αλυσίδες μας – δεν τις αφαιρεί απλώς αλλά τις σπάει. Η επανά-

3. Stella Polaris, «Η κριτική των πολιτικών της ταυτότητας ως κριτική του γενικευμένου διαχωρισμού», *Το Διαλυτικό* τ. 1., 2017.

4. Ζ. Ντωβέ, *Εικόνες του Φεμινισμού*, Αντίθεση, 2019.

σταση αλλάζει τα πάντα, μαζί και τους εαυτούς μας. Ακόμα και οι έννοιες της “εθνικής” ή της “γυναικείας” απελευθέρωσης αποσκοπούν στο να απαλλαγούμε μόνο από μία από τις περιοριστικές πλευρές της κοινωνίας, αφήνοντας ανέγγιχτες όλες τις υπόλοιπες – οι οποίες τελικά επιβάλλονται με όλη τους τη βαρύτητα επάνω στους “απελευθερωμένους”». ⁵ Σε αυτή την τοποθέτησή του, ο Ντωβέ σκιαγραφεί μια άλλη προοπτική: την προοπτική της κατάργησης και της τάξης και της φυλής και του φύλου.

Διαθεματικότητα και σύνδεση των αγώνων

Όσες και όσοι υποστηρίζουν τη διαθεματικότητα μπορεί να αντιτείνουν ότι κι αυτές επιδιώκουν τη σύνδεση ανάμεσα στις διαφορετικές καταπιεσμένες ομάδες. Ωστόσο, η έννοια της διαθεματικότητας όπως ορίστηκε αρχικά από την Crenshaw δεν αναφέρεται σε αυτή τη σύνδεση αλλά στη συνθήκη κατά την οποία ένα άτομο επηρεάζεται όχι μόνο από μία αλλά από δύο ή περισσότερες μορφές καταπίεσης (βάσει φύλου, φυλής κ.λπ.) που διασταυρώνονται. Όπως έγραφε: «*Το πρόβλημα με τις πολιτικές της ταυτότητας δεν είναι ότι αποτυγχάνουν να υπερβούν τη διαφορά [...] αλλά μάλλον το αντίθετο: ότι συχνά θολώνουν ή αγνοούν τις διαφορές εντός της ομάδας*».⁶

Αυτή η προσέγγιση υποβαθμίζει τη δυνατότητα της αλληλεγγύης ανάμεσα στις διαφορετικές καταπιεσμένες ομάδες και ταυτότητες. Τείνει να οδηγεί όχι στην αναζήτηση των κοινών τόπων των αγώνων αλλά αντιθέτως στην καταγγελία των

«προνομιούχων» ομάδων (κατά βάση εντός του προλεταριάτου). Δεν είναι τυχαίο ότι αυτό που ακολούθησε την εισαγωγή της έννοιας της διαθεματικότητας ήταν ο γεωμετρικός πολλαπλασιασμός των διασταυρωμένων πλέον ταυτοτήτων και η απαξίωση κάθε συζήτησης περί κοινών ταξικών συμφερόντων και αγώνα ενάντια στον καπιταλισμό που χαρακτηρίζεται απαξιωτικά ως ταξικός αναγωγισμός.

Βέβαια, εντός των κύκλων της αριστεράς ή ακόμα και του α/α χώρου, που δεν έχουν διαβάσει απαραίτητα την Crenshaw, η έννοια της διαθεματικότητας έχει πάρει ένα διαφορετικό περιεχόμενο που αναφέρεται στη σύνδεση μεταξύ των αγώνων. Ωστόσο, ακόμα και σε αυτή την περίπτωση πρόκειται για μια πολιτική στρατηγική η οποία κατάγεται από τα λαϊκά μέτωπα – και γι’ αυτό άλλωστε είναι τόσο δημοφιλής στην αριστερά. Σύμφωνα με τη σταλινική πολιτική των λαϊκών μετώπων που αποφασίστηκε στο 7^ο συνέδριο της Τρίτης Διεθνούς το 1935, τα εργατικά κόμματα και οργανώσεις θα πρέπει να κάνουν μέτωπο με τη δημοκρατική φράξια του κεφαλαίου απέναντι στην απειλή του φασισμού. Η εν λόγω δημοκρατική φράξια του κεφαλαίου συμπεριλαμβάνει κόμματα, οργανώσεις και προσωπικότητες. Μάλιστα, για να αποφευχθεί η διάσπαση του μετώπου θα πρέπει να μετράζονται οι διαφωνίες και να αναζητούνται μινιμαρισμένα πλαίσια συμφωνίας. Αυτή η απόφαση είχε άμεσες συνέπειες στην πολιτική του Κομμουνιστικού Κόμματος ΗΠΑ (ΚΚΗΠΑ), το οποίο άρχισε να αντιμετωπίζει τις φιλελεύθερες γυναικείες οργανώσεις, τις μαύρες εθνικιστικές οργανώσεις και τους ηγέτες της «μαύρης κοινότητας» ως νόμιμους αντιπροσώπους των συμφερόντων των αντίστοιχων ομάδων, που έγιναν αντιληπτά για πρώτη φορά ως συμφέροντα απολύτως διακριτά από τα συμφέροντα της

5. Ο.π.

6. Kimberlé Crenshaw, «Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Colour», *Stanford Law Review* τ. 43 ν. 6, 1993.

εργατικής τάξης, και ξεκίνησε να επεξεργάζεται την έννοια της τριπλής καταπίεσης (τάξη, φυλή, φύλο). Σύμφωνα με την εν λόγω πολιτική, τα συνδικάτα υπερασπίζονται τα οικονομικά συμφέροντα των εργατών, η «μαύρη ηγεσία» και οι μαύροι εθνικιστές τα ιδιαίτερα συμφέροντα των μαύρων και οι φιλελεύθερες γυναικείες οργανώσεις τα ιδιαίτερα συμφέροντα των γυναικών.

Αντί αυτή η λαϊκομετωπική πολιτική να συνδυάσει και να συνδέσει τα ζητήματα της τάξης, του φύλου και της φυλής, οδήγησε στον ακόμα μεγαλύτερο διαχωρισμό τους καθώς άρχισαν να αντιμετωπίζονται ως απολύτως διακριτά ζητήματα σε αντίθεση με τη σκοπιά της ολότητας που αναπτύξαμε προηγουμένως. Παραπέρα, ήδη από τη δεκαετία του '30 το ΚΚΗΠΑ κινήθηκε προς την ανάπτυξη και την προστασία των σχέσεων με τους εικαζόμενους δυνητικούς συμμάχους του: τη γραφειοκρατία των συνδικάτων, τη «μαύρη ηγεσία», τις φιλελεύθερες γυναικείες οργανώσεις και τους Δημοκρατικούς του Ρούζβελτ. Αυτή η πολιτική εξέλιξη σημάδεψε όλη την ιστορία του κινήματος στις ΗΠΑ και σε παγκόσμιο επίπεδο από τότε και μέχρι σήμερα – αλλά αυτή είναι μια ιστορική ανάλυση που δεν μπορούμε να κάνουμε εδώ. Θα αρκεστούμε να πούμε ότι η ίδια η θεωρία της Crenshaw που λαμβάνει ως δεδομένο ότι ο ρατσισμός και ο σεξισμός θα πρέπει να ιδωθούν ως ανεξάρτητες μορφές καταπίεσης προέρχεται μέσω της Combahee River Collective από αυτή τη σταλινική παράδοση.⁷

7. Για μια πληρέστερη παρουσίαση αυτής της ιστορίας βλ. το άρθρο Mike Macnair, «Intersectionalism, the highest stage of western Stalinism?», *Critique* τ. 46 ν. 4, 2018.

Ιεράρχηση των καταπίεσεων

Προτού προχωρήσουμε όμως στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε εμείς τη συγκρότηση των κοινών συμφερόντων εντός του προλεταριακού κινήματος θα αναφερθούμε σε ορισμένες κριτικές της ταξικής τοποθέτησης.

Η βασική κριτική που ασκείται από τους υπερασπιστές των πολιτικών της ταυτότητας και της διαθεματικότητας σε όσες αναλύουμε τον κόσμο και διαμορφώνουμε την πρακτική μας εντός των αγώνων από μια ταξική σκοπιά, είναι ότι υποβαθμίζουμε τη φυλετική ή την έμφυλη καταπίεση και ότι προσπαθούμε να επιβάλλουμε με τη βία (όπως λέει σε κάποιο κείμενό της και η Butler) μια ενότητα που στην πραγματικότητα δεν υπάρχει. Αυτή η κριτική βασίζεται, κατά τη γνώμη μας, σε δύο πράγματα:

1. Στο γεγονός ότι για πολλές δεκαετίες η κυρίαρχη τάση μέσα στο οργανωμένο εργατικό κίνημα (και εδώ μιλάμε για αναρχοσυνδικαλιστές, σοσιαλδημοκράτες, σταλινικούς, μαοϊκούς) ταύτιζε την τάξη με τη φιγούρα του λευκού άντρα εργοστασιακού εργάτη, δηλαδή με μια συγκεκριμένη στατική ταυτότητα, στην οποία επίσης ασκούμε κριτική.

2. Στο γεγονός ότι η τάξη γίνεται εσκεμμένα αντιληπτή με έναν στρεβλό τρόπο, προκειμένου να αποσυνδεθεί από τη φυλή ή το φύλο. Αυτό γίνεται κατ' αρχάς διότι κύριος στόχος των πολιτικών της ταυτότητας είναι η ανάδειξη των ανταγωνισμών/συγκρούσεων εντός των διαφορετικών κοινωνικών κατηγοριών και κυρίως εντός της τάξης. Όχι με στόχο την υπέρβασή τους, αλλά με μόνο σκοπό την επιβεβαίωση της διαφοράς και, επομένως, με ηθελημένη ή αθέλητη συνέπεια την πιθανή όξυνση των συγκρούσεων. Γι' αυτό η ίδια η έννοια της τάξης είτε εξαφανίζεται είτε μετατρέπεται

σε «ταξισμό» (classism) κατά τον σεξισμό, ρατσισμό κ.λπ. Η τάξη δηλαδή γίνεται νοητή μόνο ως «προνόμιο» κάποιων και όχι ως μια κοινωνική σχέση που συνεπάγεται κοινά συμφέροντα μεταξύ των προλετάρων και, δυναμικά, κοινούς αγώνες. Επιπλέον, εξαφανίζεται η αναγκαιότητα του αγώνα εναντίον της **άρχουσας τάξης**.

Η τάξη ως κοινωνική σχέση δεν υπάρχει στις πολιτικές της ταυτότητας και στη θεωρία της διαθεματικότητας. Και αυτό είναι λογικό, διότι η τάξη δεν είναι μια στατική οικονομική ταυτότητα ή μια κοινωνιολογική κατηγορία την οποία μπορείς να κατατάξεις αξιολογικά σε ένα σύστημα ιεράρχησης, όπως γίνεται στις πολιτικές της ταυτότητας. Τάξη είναι η συνεχής διαδικασία του βίαιου διαχωρισμού της μεγάλης μάζας των ανθρώπων από τα μέσα παραγωγής και συντήρησης, μια διαδικασία που δεν ολοκληρώθηκε στη λεγόμενη πρωταρχική συσσώρευση αλλά συντελείται συνεχώς μέσα από τη συσσώρευση του κεφαλαίου και ενίοτε από την άμεση κρατική βία. Είναι σχέση αγώνα, δηλαδή μια διαρκής πάλη, είτε αφανής είτε έκδηλη, μέσα και ενάντια στη συνεχή προσπάθεια του κεφαλαίου να υποτάξει κάθε πλευρά της ζωής στον νόμο της αξίας. Η τάξη δεν είναι «ταυτότητα», είναι η διαλεκτική σχέση μεταξύ των αντικειμενικών συνθηκών των σχέσεων παραγωγής και των υποκειμενικών όρων της εμπειρίας αγώνα ενάντια σε αυτές τις σχέσεις παραγωγής που υποβιβάζουν τη μεγάλη μάζα των ανθρώπων στην τάξη που υφίσταται εκμετάλλευση.

Η φυλή ή το φύλο, μακράν του να είναι απλώς ταυτότητες, αποτελούν συγκεκριμένους τρόπους ύπαρξης των καπιταλιστικών σχέσεων κυριαρχίας και εκμετάλλευσης. Αν μας επιτρέπεται η αναλογία, η καπιταλιστική κοινωνία είναι ένας οργανισμός του οποίου κάθε όργανο διαμορφώνε-

ται και συγκροτείται μόνο μέσα στην αλληλεπίδρασή του με τα υπόλοιπα όργανα και με τον οργανισμό σαν ολότητα, στον οποίο πρέπει να επιτεθούμε συνολικά.

Ανεξάρτητα συστήματα καταπίεσης;

Μια άλλη κριτική που ασκείται από τις πολιτικές της ταυτότητας προς τις ταξικές αναλύσεις είναι ότι, για παράδειγμα, η πατριαρχία προϋπήρχε του καπιταλισμού. Όσο αλήθεια κι αν είναι αυτό, άλλο τόσο αλήθεια είναι ότι η έμφυλη καταπίεση και η ανδρική κυριαρχία δεν είναι μια ιστορική αναλλοίωτη συνθήκη, αλλά ένα σύνολο κοινωνικών σχέσεων που αλλάζουν ιστορικά. Έτσι στον καπιταλισμό λαμβάνουν μια νέα μορφή που καθορίζεται από τις καπιταλιστικές σχέσεις ταξικής κυριαρχίας και τις διαρκείς κοινωνικές και ταξικές συγκρούσεις μέσα από τις οποίες αυτές αναπαράγονται. Η καπιταλιστική αξιοποίηση, δηλαδή η αναπαραγωγή των καπιταλιστικών σχέσεων, δεν είναι μια κλειστή δυναμική, αντιθέτως πρέπει να γίνει κατανοητή ως μια ανοιχτή διαδικασία ενσωμάτωσης προκαπιταλιστικών μορφών και σχέσεων εξουσίας που την εξυπηρετούν. Ενσωματώνει αυτά τα στοιχεία ως δικές της μορφές μεσολάβησης και μέσα από αυτή τη διαδικασία τους δίνει νέα μορφή, δηλαδή έναν νέο τρόπο ύπαρξης. Κατ' αυτό τον τρόπο, ο καπιταλισμός έδωσε νέα μορφή στην οικογένεια και μετασχημάτισε τις έμφυλες και τις σεξουαλικές σχέσεις εντός της σε μια μορφή της ίδιας της σχέσης ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία: η πυρηνική οικογένεια, δηλαδή ένας από τους βασικούς πυρήνες αναπαραγωγής των καπιταλιστικών σχέσεων, αναδύεται ταυτόχρονα με τον βιομηχανικό καπιταλισμό. Η έμφυλη σχέση γίνεται μεσολάβηση της ταξικής σχέσης και το αντίστροφο. Αυτό είναι εμφανές

στην οικιακή εργασία, δηλαδή στη σφαίρα της αναπαραγωγής της εργασιακής δύναμης, όπου το κεφάλαιο ιδιοποιείται δωρεάν την απλήρωτη εργασία των γυναικών στην πυρηνική οικογένεια μειώνοντας έτσι το κόστος του κεφαλαίου.

Σε ένα βαθύτερο επίπεδο, ένα από τα θεμέλια του καπιταλισμού είναι ο διαχωρισμός μεταξύ του χωροχρόνου της μισθωτής εργασίας και της υπόλοιπης ζωής. Η παραγωγικότητα και το κέρδος απαιτούν ο χρόνος εργασίας να είναι διακριτός και αποκομμένος από τις άλλες στιγμές, έτσι ώστε να μπορεί να ελέγχεται και να μετριέται για να μειώνεται το κόστος εργασίας. Ένα στοιχείο αυτού του διαχωρισμού είναι η διχοτόμηση μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής ζωής, η οποία επαναφέρει τις γυναίκες στον γυναικείο ρόλο, στον ρόλο της οικογένειας. Ακόμα κι αν δουλεύουν και έξω από το σπίτι, «στο σπίτι» είναι κυρίως οι γυναίκες που «κρατούν το νοικοκυριό», που μαγειρεύουν, φροντίζουν τα παιδιά κ.λπ. Και αυτή η αναγκαστική εξειδίκευση αφορά πολλά περισσότερα από το σπίτι· περιορίζει τις γυναίκες σε ένα σύνολο καθηκόντων και λειτουργιών: εκπαίδευση, υγεία, εθελοντική εργασία, συλλόγους, φιλανθρωπίες – οτιδήποτε συγκαταλέγεται στην κατηγορία «φροντίδα», που σχετίζεται με την εγγύτητα και τη συναισθηματικότητα, πράγματα για τα οποία οι γυναίκες υποτίθεται ότι έχουν μια «φυσική» κλίση, η οποία προέρχεται, προφανώς, από τη μητρότητα. Η διάλυση της διχοτόμησης μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού είναι η αναγκαία προϋπόθεση προκειμένου οι άνδρες να μοιραστούν και να αναλάβουν δραστηριότητες, έτσι ώστε να μην κατανέμονται πλέον μεταξύ ανδρών και γυναικών με βάση το κριτήριο του φύλου αλλά με βάση τις ικανότητες και τις προτιμήσεις.

Για αυτό τον λόγο, η κατάργηση της έμφυλης καταπίεσης και των έμφυλων δι-

αχωρισμών προϋποθέτει την κατάργηση της καπιταλιστικής ταξικής κοινωνίας και το αντίστροφο. Ακολουθώντας αυτή τη συλλογιστική προκύπτει ότι οι διαχωρισμοί βάσει φυλής, φύλου, εθνικότητας δεν αποτελούν ανεξάρτητα συστήματα εξουσίας αλλά αποτελούν μεσολαβήσεις, δηλαδή συγκεκριμένους τρόπους ύπαρξης της καπιταλιστικής κοινωνίας, στιγμές της καπιταλιστικής ολότητας, η οποία πρέπει να ανατραπεί συνολικά.

Οι πολιτικές της ταυτότητας και ο αγώνας για τη ριζική αλλαγή της ζωής

Κατά την άποψή μας, η καταβύθιση στις πολιτικές της ταυτότητας βρίσκεται στον αντίποδα αυτού που για εμάς αποτελεί επίδικο των αγώνων: της κατάργησης του καπιταλισμού μέσω του επαναστατικού μετασχηματισμού των κοινωνικών σχέσεων. Και λέμε ότι είναι στον αντίποδα όχι γιατί θεωρούμε ότι ο ρατσισμός, ο σεξισμός ή η καταπίεση των γυναικών δεν είναι υλική πραγματικότητα. **Το αντίθετο.** Αλλά γιατί η περιχαράκωση μέσα στις πολιτικές της ταυτότητας δεν μπορεί να προχωρήσει πέρα από την κατοχύρωση δικαιωμάτων εντός του καπιταλιστικού κράτους δικαίου για τα μέλη της εκάστοτε ομάδας, με τον ίδιο τρόπο που η συντεχνιακή οργάνωση των εργατών δεν μπορεί να προχωρήσει πέρα από την κατοχύρωση εργασιακών δικαιωμάτων για τα μέλη της εκάστοτε συντεχνίας. Υπό αυτή την έννοια, οι πολιτικές της ταυτότητας (εργατική, φυλετική, έμφυλη κ.ο.κ.) ανήκουν, ακόμα και στην πιο ριζοσπαστική τους μορφή, στην τάση της ρεφορμιστικής, κρατικιστικής αριστεράς, που ειδικεύεται στη διαίωνηση των διαχωρισμών εντός της τάξης και στο αίτημα για έναν καπιταλισμό με ανθρωπινό πρόσωπο.

Η κατοχύρωση νομικών δικαιωμάτων μπορεί να περιορίζει την άμεση βία που ασκείται μέσα στην καπιταλιστική κοινωνία στα πιο καταπιεσμένα κοινωνικά κομμάτια αλλά δεν αναιρεί τις άνισες κοινωνικές σχέσεις εξάρτησης και υποταγής, την καπιταλιστική εκμετάλλευση και τις ανισότητες εντός της τάξης. Αντιθέτως, τις αποκρύπτει καθώς αυτές δεν εμφανίζονται πια ως προσωπική υποταγή σε έναν άλλο άνθρωπο, ως υποταγή δηλαδή στην αυθαίρετη, άμεση εξουσία ενός άλλου ατόμου, αλλά μετατίθενται στην υποταγή στο κράτος, δηλαδή σε ένα αφηρημένο συλλογικό πρόσωπο, το οποίο υποτίθεται ότι ασκεί καταναγκασμό προς το συμφέρον όλων των μελών που συμμετέχουν στις νομικές σχέσεις. «*Η εξουσία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο μετατίθεται στην πραγματικότητα σαν εξουσία του δικαίου, δηλαδή σαν εξουσία ενός αντικειμενικού αδέκαστου κανόνα*».⁸ Το καπιταλιστικό κράτος νομιμοποιείται ως η μόνη δύναμη που μπορεί να εγγυηθεί τα δικαιώματα κάθε κατηγορίας – παιδιών, γονιών, ανδρών, γυναικών, ηλικιωμένων, νεαρών, ομοφυλόφιλων, καταναλωτών, εργατών, αρρώστων, πεζών, μελών μιας μειονότητας κ.λπ. – διότι «*αν και κάθε δικαίωμα μπορεί να ανακηρυχθεί απόλυτο, ωστόσο είναι πάντα σχετικό με τον σεβασμό προς τα δικαιώματα των άλλων*» και έτσι «*η ιδιωτικοποίηση της ζωής προχωρά μαζί με τον πολλαπλασιασμό των δικαστών και των ψυχολόγων*».⁹ Φυσικά, το κοινωνικό κράτος μαζί με τα δικαιώματα που προσφέρει, αποτελεί ταυτόχρονα και έναν μηχανισμό ελέγχου, κανονικοποίησης, επιτήρησης και

πειθάρχησης. Σε αυτό το πλαίσιο, ένα ανοιχτά ρατσιστικό δίκαιο μπορεί να αντικαθίσταται από σκληρούς νόμους ενάντια στην «εγκληματικότητα», που παρουσιάζονται ως αμερόληπτοι αλλά αναπαράγουν και βαθιάνουν τους φυλετικούς διαχωρισμούς που δεν εμφανίζονται πια ως τέτοιοι. Η υποδεέστερη θέση των μαύρων προλετάρων μέσα στην ιεραρχία της εργασιακής δύναμης εμφανίζεται ως ατομική τους ευθύνη και αποτυχία. Από αυτή τη σκοπιά τα δικαιώματα είναι η υπαγωγή και η φετιχοποίηση των διεκδικήσεων των κοινωνικών αγώνων εντός του καπιταλιστικού κράτους δικαίου, εντός της καπιταλιστικής κυριαρχίας: είναι η επίσημη γλώσσα του γενικευμένου διαχωρισμού και της ατομικοποίησης.

Πέρα από τη σοσιαλδημοκρατική ρητορική περί διεκδίκησης δικαιωμάτων, οι πολιτικές που βασίζονται στη θεωρία της διαθεματικότητας έχουν υιοθετήσει τη φιλελεύθερη ρητορική περί εξασφάλισης ίσων ευκαιριών. Σύμφωνα με αυτό το πολιτικό ρεύμα, το να έχει γεννηθεί κάποια φτώχη προλετάρια ή γυναίκα ή μαύρη αποτελεί πρόβλημα υπό την έννοια ότι δεν έχει ίσες ευκαιρίες επιτυχίας εντός της καπιταλιστικής κοινωνίας. Με άλλα λόγια, οι ταξικές ανισότητες, που συγκροτούν τον πυρήνα της αναπαραγωγής του καπιταλισμού, αντιμετωπίζονται απλώς ως ένα εμπόδιο απέναντι στο φιλελεύθερο ιδεολόγημα των ίσων ευκαιριών. Εν ολίγοις, η φτώχεια δεν γίνεται κατανοητή ως κάτι που θα πρέπει να εξαλειφθεί και να εκλείψει αλλά ως ατομικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν ορισμένοι άνθρωποι, οι οποίοι πρέπει να λάβουν βοήθεια [από το κράτος] για να το ξεπεράσουν. Επομένως, ο στόχος της «διαθεματικής μεταρρυθμιστικής πολιτικής», όπως την ονομάζει η Kimberle Crenshaw, δεν είναι η κατάργηση των τάξεων (ούτε η κατάργηση του φύλου και της φυλής) αλλά

8. Ε. Πασουκάνις, *Μαρξισμός και Δίκαιο*, Οδυσσεάς, 1985.

9. Ζιλ Ντωβέ, Υστερόγραφο στο κείμενο *Για έναν κόσμο χωρίς ηθική* που είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://moralitystrippeddown.wordpress.com> (τροποποιημένη μετάφραση).

η εξάλειψη του «ταξισμού» (classism) – δηλαδή, η αφαίρεση των εμποδίων που δεν επιτρέπουν στους φτωχούς προλετάριους να επιτύχουν, το να δοθεί σε αυτούς η ευκαιρία να ανέλθουν κοινωνικά.

Είτε ως διεκδίκηση δικαιωμάτων είτε ως διεκδίκηση ίσων ευκαιριών, οι πολιτικές της ταυτότητας δεν αμφισβητούν το κράτος, την ιδιοκτησία και το κεφάλαιο. Ενδεικτική γι' αυτό το περιεχόμενο των πολιτικών της ταυτότητας είναι η δήλωση σχετικά με την πρόσφατη εξέγερση στις ΗΠΑ που έκανε η Kaillee Scales, διευθύνουσα σύμβουλος της ΜΚΟ Black Lives Matter Global Network, οργάνωση που δημιουργήθηκε μετά την εξέγερση του 2014 στο Ferguson και αποτελεί αναγνωρισμένη εκπρόσωπο του κινήματος: «*Πρέπει να το ξεκαθαρίσω: δεν υποστηρίζουμε κανενός είδους βία μέσα στο κίνημα διαμαρτυρίας – ούτε από τους διαδηλωτές ούτε και από την αστυνομία. Δεν υποστηρίζουμε και δεν ανεχόμαστε την καταστροφή της ιδιοκτησίας*».¹⁰ Η εν λόγω ΜΚΟ όπως και πολλές άλλες έχουν εργαστεί συστηματικά για το καναλιζάρισμα της ενέργειας τόσο των προηγούμενων ταραχών όσο και της τρέχουσας εξέγερσης εντός των καπιταλιστικών δημοκρατικών θεσμών. Το γεγονός ότι δεν αμφισβητείται συνολικά το κεφάλαιο και το κράτος έχει τελικά ως συνέπεια να μην επιτευχθούν καν επιμέρους βελτιώσεις όσον αφορά λ.χ. τον περιορισμό της δολοφονικής αστυνομικής βίας, παρά τις επανειλημμένες κινητοποιήσεις τα τελευταία δέκα χρόνια. Δεν είναι τυχαίο ότι μπροστά στην πιο πολυφυλετική εξέγερση που έχει ξεσπάσει ποτέ στις ΗΠΑ, η «μαύρη ηγεσία» και τα «προοδευτικά» ΜΜΕ επιχειρήσαν από την πρώτη στιγμή να διαιρέσουν

και να αποδυναμώσουν τις συγκρούσεις των εξεγερμένων με την αστυνομία και τις επιθέσεις στην καπιταλιστική ιδιοκτησία με αναφορές περί «εξωτερικών ταραχοποιών στοιχείων» και περί «λευκών ακροδεξιών» που έχουν παρεισφρήσει στις διαδηλώσεις. Μάλιστα, liberal ακτιβιστές κατέδωσαν στην αστυνομία ως «προβοκατόρισα» τη λευκή Natalie White, σύντροφος του δολοφονημένου από την αστυνομία αφροαμερικανού Rayshard Brooks. Η White εκδικήθηκε τον θάνατό του με τον εμπρησμό του εστιατορίου Wendy's έξω από το οποίο δολοφονήθηκε από τους μπάτσους. Η διεύθυνση του εστιατορίου είχε καλέσει την αστυνομία διότι ο Rayshard Brooks είχε αποκοιμηθεί μέσα στο αυτοκίνητό του στον χώρο στάθμευσης του εστιατορίου, γεγονός που του στοίχησε τη ζωή του.

Παραπέρα, όπως σημειώνει ο μαύρος αμερικάνος μαρξιστής Cedric Johnson, στο άρθρο του «Don't let Blackwashing save the Investor class», που δημοσιεύτηκε στην ιστοσελίδα *Jacobin*, εκατοντάδες επιχειρήσεις και οργανισμοί, συμπεριλαμβανομένων της General Motors, της Amazon, της Lyft, του NFL, της FIFA, έχουν δηλώσει την υποστήριξή τους στο κίνημα Black Lives Matter και έχουν καταγγείλει τον ρατσισμό της αστυνομίας, υιοθετώντας μια φιλελεύθερη αντιρατσιστική ιδεολογία, την ίδια στιγμή που οι ίδιες επιχειρήσεις επιτίθενται στους εργαζομένους τους που αγωνίζονται, κάνουν απολύσεις και προβαίνουν σε δυσμενείς μεταβολές των όρων και των συνθηκών εργασίας μέσα στη συνθήκη της πανδημίας. Ο Τζορτζ Φλόιντ ένας από τους απολυμένους της πανδημίας, δολοφονήθηκε από τους μπάτσους γιατί προσπάθησε να χρησιμοποιήσει ένα πλαστό εικοσάδολαρο για να αγοράσει τσιγάρα από ένα σούπερ-μάρκετ...

10. Αναφέρεται στο Martin Schoots-McAlpine, «Anatomy of a counter-insurgency. Efforts to undermine the George Floyd uprising», *MR Online*, 3 Ιουλίου 2020.

Περί εμπειρίας και κοινών συμφερόντων...

Όλες οι ανθρώπινες εμπειρίες είναι διαμεσολαβημένες από μια σειρά παραγόντων (τάξη, φυλή, φύλο, θρησκεία, πολιτική ιδεολογία κ.λπ.), οι οποίοι καθορίζουν τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Η εμπειρία που αναδεικνύεται ως κεντρικό μεθοδολογικό εργαλείο στις πολιτικές της ταυτότητας και στη διαθεματικότητα είναι η εμπειρία του απομονωμένου ατόμου. Η επίκληση στην εμπειρία ή στο βίωμα έχει ως στόχο την επιβεβαίωση μιας ταυτότητας που ορίζεται αρνητικά σε αντιπαράθεση με όλες τις υπόλοιπες ταυτότητες. Αυτό που έχει σημασία είναι η σύνδεση της εμπειρίας με μια ταυτότητα. Γι' αυτό, για παράδειγμα, κάθε άνδρας ξεχωριστά, ως μεμονωμένο άτομο, πρέπει να αναγνωρίσει το ανδρικό του προνόμιο. Η εμπειρία του απομονωμένου ατόμου δεν μπορεί να πάει πέρα από την επιφάνεια των αλλοτριωμένων καπιταλιστικών σχέσεων. Στις πολιτικές της ταυτότητας και στη διαθεματικότητα, η εμπειρία και το αποτέλεσμα της ταυτίζονται: «η εμπειρία μου δείχνει ότι είμαστε σε αντίπαλα στρατόπεδα: θα παραμείνουμε έτσι».

«Ένας μεμονωμένος εργάτης –ανεξάρτητα από τον κλάδο της εργατικής τάξης στον οποίο ανήκει και τον βαθμό στον οποίο η συγκεκριμένη εργασία του διαφοροποιείται από την εργασία σε άλλους κλάδους– δημιουργεί τις “δικές του εμπειρίες”. Ο ορίζοντας αυτών των εμπειριών είναι η ενότητα του προλεταριακού πλαισίου ζωής. Αυτό το πλαίσιο περικλείει τόσο τα διαφορετικά επίπεδα στα οποία παράγονται τα χαρακτηριστικά της εργασιακής δύναμης ως προς την ανταλλακτική αξία και την αξία χρήσης της (κοινωνικοποίηση, ψυχική δομή

του ατόμου, σχολείο, απόκτηση εργασιακής εμπειρίας, σχόλη, ΜΜΕ) όσο και –αδιαχώριστα από αυτό– τη στρατολόγηση της εργασιακής του δύναμης στη διαδικασία παραγωγής. Μέσα από αυτό το ενοποιημένο πλαίσιο, του οποίου έχει την “εμπειρία” δημόσια και ιδιωτικά, αφομοιώνει “την κοινωνία ως σύνολο”, την ολότητα του πλαισίου της μυστικοποίησης».¹¹

Η εμπειρία που αποκτιέται σε αυτό το πλαίσιο είναι κατακερματισμένη, καλουπωμένη από πειθαρχικούς μηχανισμούς (οικογένεια, σχολείο, αστυνομία κ.λπ.), από τη μισθωτή εργασία και, στον σύγχρονο καπιταλισμό, από την επονομαζόμενη βιομηχανία της συνείδησης (ΜΜΕ, διαφήμιση κ.ο.κ.). Όλες αυτές οι εμπειρίες, που διαφοροποιούνται ανάλογα με τη θέση της προλεταρίας εντός της ενδοταξικής ιεραρχίας, συνοψίζονται στην «αρχή της ισόβιας κάθειρξης»: γίνεται «δεύτερη φύση» του ανθρώπου η ακλόνητη πεποίθηση ότι οι καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις είναι φυσικές, αναπόδραστες, και άρα δεν μπορούν να αλλάξουν, ίσως λίγο να βελτιωθούν. Οι πολιτικές της ταυτότητας και η διαθεματικότητα σταματούν σε αυτό το σημείο της ανάλυσης.

Εμείς δεν επιθυμούμε να περιορίσουμε την εμπειρία μέσα στο ασφυκτικό πλαίσιο μιας ταυτότητας. Επιθυμούμε την απελευθέρωση της ανθρώπινης εμπειρίας από όλες τις αλλοτριωτικές μορφές των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων. Θέλουμε να πάρουμε την εμπειρία στα χέρια μας. Σε πλήρη αντίθεση με τις πολιτικές της ταυτότητας και τη διαθεματικότητα, το ζήτημα για ένα κίνημα που βάζει ως στόχο την κατάργηση των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων είναι να αναζητήσει μέσα στις διαφορετικές και κατακερματισμένες εμπει-

11. Negt και Kluge, *Η προλεταριακή δημόσια σφαίρα*, Αντίθεση, 2017.

ρίες που έχουμε εντός του καπιταλισμού όσα μπορούν ενδεχομένως να μας συνδέσουν και όχι όσα μας διαχωρίζουν, και αν δεν υπάρχουν επαρκώς να τα δημιουργήσει. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι υποβαθμίζονται και ακυρώνονται οι συγκεκριμένες διεκδικήσεις και ζητήματα από τα οποία μπορεί να ξεκινάει ένας αγώνας.

Για εμάς είναι ανάγκη να αποκτήσει η εμπειρία την πραγματική διαλεκτική της μορφή: να δημιουργηθούν νέες, πιο πλούσιες εμπειρίες που συνδέουν το υποκείμενο με την ολότητα των κοινωνικών σχέσεων. Μέσα σε αυτή την ενεργή διαδικασία, και όχι σε ένα αφηρημένο επίπεδο, μπορούν να αναδυθούν τα υπαρκτά κοινά συμφέροντα. Πρόκειται για συλλογική, και όχι ατομική, παραγωγή της εμπειρίας. Η εν λόγω έννοια της παραγωγής δεν αναφέρεται στη στενή έννοια της παραγωγής εμπορευμάτων στον καπιταλισμό. Είναι αυτό που λέει ο Μαρξ όταν αναφέρεται στον «κομμουνισμό ως παραγωγή των ίδιων των μορφών της κοινωνικής επικοινωνίας». Η παραγωγή και η οργάνωση της εμπειρίας είναι μια συνεργατική κοινωνική διαδικασία, η οποία μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο αν διαλυθεί ο αστικός μύθος της ατομικής γνώσης και της ατομικής συγκρότησης.

Το ζήτημα για το επαναστατικό κίνημα είναι να υπερβεί την αποσπασματικότητα των αλλοτριωμένων κοινωνικών σχέσεων και να αποπειραθεί σε συλλογικό επίπεδο να συνδέσει όλες αυτές τις διαφορετικές, και συχνά αντιτιθέμενες, εμπειρίες προς την κατεύθυνση της **κατάργησης της ταυτότητας της διαχωρισμένης εμπειρίας**. Αυτή η αυτόνομη συλλογική οργάνωση της εμπειρίας των προλετάρων συνιστά τη βάση για τη δημιουργία της προλεταριακής δημόσιας σφαίρας, δηλαδή για τη δημιουργία των αναγκαίων μορφών και μέσων επικοινωνίας και δράσης μέσω των

οποίων οι κατακερματισμένες εμπειρίες αντίθεσης και αγώνα ενάντια στις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις θα μπορέσουν να συνδυαστούν σε μια συλλογική πρακτική, σε έναν τρόπο ζωής και αγώνα από τα οποία θα μπορέσουμε να μετασχηματίσουμε τις υφιστάμενες κοινωνικές συνθήκες και σχέσεις και να κινηθούμε προς την κατάργηση του κεφαλαίου και όλων των αλλοτριωτικών του μεσολαβήσεων. Η προλεταριακή δημόσια σφαίρα βρίσκεται στον αντίποδα της αστικής δημόσιας σφαίρας, κομμάτι της οποίας είναι οι πολιτικές της ταυτότητας και η διαθεματικότητα, στον αντίποδα της θεαματικής κοινωνίας του γενικευμένου διαχωρισμού, στον βαθμό που οι ίδιοι οι προλετάριοι οργανώνουν τις ανάγκες, τις εμπειρίες και τα συμφέροντά τους σε αντιπαράθεση με τις ανάγκες της καπιταλιστικής συσσώρευσης.

Δεν πρόκειται για μια αφηρημένη διαδικασία. Ο τρόπος που βιώνουν οι προλετάριοι την καθημερινότητά τους έχει μια υλική διάσταση, η οποία συνδέεται άρρηκτα με την υλική βάση του καπιταλισμού. Η βία, η καταπίεση, η εκμετάλλευση γίνονται αντιληπτές με υλικούς όρους, ως περιορισμός των δυνατοτήτων της ζωής, ως περιορισμός της ελευθερίας, ως φτώχεια. Όσο μαζική και εκλεπτυσμένη κι αν είναι η παραγωγή καπιταλιστικών εμπορευμάτων, όσο διευρυμένη κι αν είναι η αφομοίωση της προλεταριακής εμπειρίας μέσα στη σφαίρα της παραγωγής νέων εμπορευμάτων, οι πολύπλευρες ανάγκες των προλετάρων (σωματικές, ψυχικές, πνευματικές) είναι αδύνατον να ικανοποιηθούν εντός του καπιταλισμού.

Όπως έγραφε ο Μαρξ στα Grundrisse, «Ο χρόνος εργασίας σαν μέτρο του πλούτου τοποθετεί τον ίδιο τον πλούτο σαν θεμελιωμένο στη φτώχεια... Γιατί ο πραγματικός πλούτος είναι η αναπτυσσόμενη παραγωγική

δύναμη όλων των ατόμων», δηλαδή η συλλογική ανάπτυξη όλων των πολύπλευρων δυνατοτήτων του ανθρώπου.¹² Ο πλούτος της καπιταλιστικής παραγωγής που εμφανίζεται σαν ένας «τεράστιος σωρός εμπορευμάτων» αντιστοιχεί στη μονόπλευρη ανάπτυξη του ατόμου, στην ένταξή του στον καπιταλιστικό καταμερισμό της εργασίας, στην πρόσδεσή του σε μια ταυτότητα, στην αναπαραγωγή αλλοτριωμένων κοινωνικών σχέσεων που έχουν αξία χρήσης μόνο για το κεφάλαιο. Αντίθετα, «ο Μαρξ περιγράφει τον κοινωνικό πλούτο [...] ως την πολύπλευρη ανάπτυξη των ειδολογικών δυνατοτήτων του ανθρώπου: **κοινωνικότητα – συνεργασία – ελευθερία – συνείδηση – καθολικότητα – πλούτος των αναγκών και ανάπτυξη των υποκειμενικών ανθρώπινων αισθήσεων.** Κάθε μία από αυτές τις μορφές ανθρώπινης έκφρασης [...] υπό τις υφιστάμενες [καπιταλιστικές] σχέσεις, τείνουν να αποσυντίθενται και να αποκλείουν αμοιβαία η μία την άλλη».¹³

Σε αυτό το πλαίσιο αποκτά το άτομο την πραγματική του υπόσταση, σε αντίθεση με το απομονωμένο άτομο των πολιτικών της ταυτότητας και της διαθεματικότητας, που το μόνο που επιζητά είναι η ενδυνάμωση (empowerment) της ταυτότητάς του σε αντιπαράθεση με όλες τις υπόλοιπες. Εδώ καταρρίπτεται και ο μύθος ότι η ταξική θεώρηση των πραγμάτων εξαφανίζει το άτομο με τις ιδιαιτερότητές του ή τις διαφορές του. Αντίθετα, αντιλαμβανόμενες τον κομμουνισμό ως την πολύπλευρη ανάπτυξη των ειδολογικών δυνατοτήτων του ανθρώπου, είναι πέρα από σαφές ότι αυτό δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί παρά μόνο μέσα από τον εμπλουτισμό του ατόμου,

δηλαδή μέσα από την ανάπτυξη των διαφορετικών και πολύπλευρων δυνατοτήτων του. Και είναι, επίσης, πέρα από σαφές, ότι αυτός ο ατομικός εμπλουτισμός δεν είναι παρά μια συλλογική διαδικασία στην οποία πραγματώνεται υλικά η εμφατική έννοια της ελευθερίας, σύμφωνα με την οποία, η ελευθερία του ενός αποτελεί προϋπόθεση για την ελευθερία όλων. Όπου το συμφέρον ενός ατόμου εξαρτάται από την ικανοποίηση των συμφερόντων όλων των υπόλοιπων ατόμων. Τα συμφέροντα που περιγράφονται εδώ δεν πρέπει να συγχέονται με τα εγωκεντρικά συμφέροντα που επιχειρεί να ρυθμίσει η αστική δημόσια σφαίρα και που αποτελούν αντικείμενο μελέτης/διεκδίκησης των πολιτικών της ταυτότητας και της διαθεματικότητας. Το ζήτημα που τίθεται εδώ είναι ο μετασχηματισμός αυτών των καθαρά εγωιστικών συμφερόντων σε συμφέροντα των κοινωνικών ατόμων: «Στη θέση της παλιάς αστικής κοινωνίας, με τις τάξεις και τις ταξικές της αντιθέσεις έρχεται μια ένωση όπου η ελεύθερη ανάπτυξη του καθενός είναι η προϋπόθεση για την ελεύθερη ανάπτυξη όλων».¹⁴

Δεν μπορούμε να περιγράψουμε εκ των προτέρων το πώς θα είναι μια κοινωνία όπου οι άνθρωποι θα έχουν πάρει τη ζωή τους στα χέρια τους. Μπορούμε όμως να ψηλαφίσουμε και να αναδείξουμε εκείνες τις στιγμές που αναπτύσσονται τώρα, μέσα και ενάντια στις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις, και οι οποίες δείχνουν προς την κατεύθυνση της ριζικής αλλαγής και χειραφέτησης της ζωής. Αυτή είναι μια θεμελιώδης διαφορά μας από τις πολιτικές της ταυτότητας και τη διαθεματικότητα που έχουν ως αποτέλεσμα, κάποιες φορές αθέλητο, την υπονόμηση και την εξάλειψη αυτών

12. Καρλ Μαρξ, *Grundrisse*, Τόμος Β', Εκδόσεις Στοχαστής, 1990, σ. 541.

13. *Η προλεταριακή δημόσια σφαίρα*, ό.π. Δική μας η έμφαση.

14. Καρλ Μαρξ και Φρίντριχ Ένγκελς, *Το Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*, *Διαλεχτά Έργα*, Εκδοτικό της ΚΕ του ΚΚΕ, χ.χ., σ. 49

των στιγμών ρήξης. Εδώ αναφερόμαστε σε μορφές της ανθρώπινης δραστηριότητας που αναπτύσσονται κάθε φορά που οι προλετάριοι αντιτίθενται εμπράκτως στη μοίρα που τους επιφυλάσσει αυτό το σύστημα εκμετάλλευσης: δράσεις αλληλεγγύης και αλληλοβοήθειας, συλλογικές λεηλασίες εμπορευμάτων, συλλογική άρνηση πληρωμής εισιτηρίων στα μέσα μεταφοράς, άγριες απεργίες, καταλήψεις χώρων εργασίας, σχολείων, πανεπιστημίων, εξεγέρσεις, επαναστάσεις. Δεν πρόκειται για μια γραμμική διαδικασία, είναι γεμάτη πισωγυρίσματα και σκαμπανεβάσματα, γεμάτη «νίκες» που αποδείχθηκαν οι μεγαλύτερες ήττες και γεμάτη «ήττες» που αποδείχθηκαν οι σημαντικότερες νίκες. Πέρα από την άμεση βία, το κεφάλαιο και το κράτος του χρησιμοποιούν τους διαχωρισμούς, την απομόνωση και την αφομοίωση προκειμένου

να καταστείλουν αυτές τις στιγμές ρήξης μέσα στους προλεταριακούς αγώνες. Θεωρούμε ότι οι πολιτικές της ταυτότητας και η θεωρία της διαθεματικότητας αποτελούν κομμάτι της αντι-εξέγερσης και της αντεπανάστασης. Όχι γιατί δεν υπάρχουν διαχωρισμοί βάσει φύλου ή φυλής, αλλά γιατί ο τρόπος που γίνονται αντιληπτοί αυτοί οι διαχωρισμοί στις πολιτικές της ταυτότητας και στη διαθεματικότητα δεν έχει κανένα επαναστατικό περιεχόμενο. Αντίθετα, παγώνει και φυσικοποιεί τις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις, αποκρύπτοντάς τες. Εναπόκειται στο προλεταριακό κίνημα να αναδείξει μέσα στους αγώνες του την πραγματική υλική βάση αυτών των διαχωρισμών με στόχο την κατάργησή τους.

Stella Polaris και Shevek (Αντίθεση)
11 Ιουλίου 2020

Γλυπτό του Richard Serra